XV. FIATAL MŰSZAKIAK TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAKA

Kolozsvár, 2010. március 25-26.

ÁRAMLATÉLMÉNY A TANÓRÁN

FŰZI Beatrix

Abstract

The study reports of a teacher-research's results. The focus was on factors which could be influence the success of pedagogical work and teachers' mental health. One of the studied questions was: how could teaching be a flow-experience? Attitude scales and interviews were used to collect information. Important findings were that the intellectual co-operation with the students and partnership with them help the flow-experience to come into existence.

Key words:

flow, success in teaching, mental health, teaching methods, contact between teacher and student

Összefoglalás

A tanórai eredményesség fokozásához és a tanárok lelki egészségének megőrzéséhez kíván hozzájárulni a tanórai áramlatélménnyel kapcsolatos kutatás. Feltételezéseink szerint az óra eredményességéről tájékoztat, hogy megjelentek-e benne az áramlatélmény elemei. Az elemzésekben felhasznált adatokat attitűdskálák és interjúk segítségével gyűjtöttük. A flow tanórákon való megjelenését a tanárok közérzetével, diákjaikkal való viszonyával és módszerválasztásával összefüggésben is vizsgáltuk.

Kulcsszavak:

flow (áramlatélmény), tanári siker, lelki egészség, oktatási módszerek, tanár-diák viszony

1. Mi az áramlatélmény?

Az áramlatélmény – a flow – tanórai szerepének vizsgálatához meg kell ismerünk e fogalom jelentését. A flow-elmélet kidolgozója és kutatója Csíkszentmihályi Mihály. Az elmélet középpontjában a boldogság keletkezésének, működésének folyamatai és hatásai állnak. Áramlatélmény a boldogságnak az a fajtája, mely a tevékenységbe – például munka, tanulás, sport, művészet, emberi kapcsolatok ápolása – való belefeledkezés, az abban való feloldódás kapcsán élhető át. A flow kutatása során kirajzolódott néhány elem, amelyek e jelenség biztos kísérői, jelei. Ilyenek az időről és környezetről való megfeledezés; a fizikai, fiziológiai szükségletekről hétköznapi problémákról való megfeledezés; a feloldódás, a szorongásmentesség és önfeledtség; kiteljesedés-élmény, az alkotásra való képesség érzése; pulzus változás, az anyagcsere sebességének változása. Az áramlatélmény az a „tökéletes élmény”, melyben az ember képességei és feladatai harmóniában vannak egymással és erőfeszítésre sarkallják az embert.

[1]

2. Az oktatás problémái és az áramlatélmény közötti összefüggések

Az iskolák és a pedagógiával foglalkozók több, igen komoly problémával küzdenek. Ezek közül legfontosabb a tanórai munka hatékonyságának, eredményességének problémái és ezzel szoros kölcsönhatásban a pedagógusok lelki egészségének romlása, kiégésének kockázata. Munkánk során abból indultunk ki, hogy jó, hatékony és a tanulóknak tényleges fejlődést eredményező foglalkozásokat kiegyensúlyozott tanárok tudnak tartani. A tanári pályán való megmaradás, személyes és szakmai fejlődés alapfeltétele – mint ahogyan minden más hivatásban is – sikerélmények átélése. A nevelésbe és oktatásba fektetett energia sokszor évek múltán hoz gyümölcsöt és jelent visszacsatolást, sikerélményt a tanárnak jól végzett munkájáról. A napi tevékenység ösztönzéséhez azonban pozitív élmények átélésére gyakrabban van szükség. Például az órák eredményességének egyik lényeges mutatója és sikerélményforrás lehet, hogy megjelent-e ott az áramlatélmény vagy sem.

3. Az áramlatélmény jelentősége a tanórán

Évtizedek óta nem kételkednek a pedagógiával foglalkozók abban, hogy a diákok neveltségi és tudásszintjének emeléséhez elengedhetetlen az, hogy a tanuló „érzelmi kapui” nyitva álljanak a nevelést és oktatást végző személyek előtt. A megbecsült, kedvelt, tisztelt tanár óráján a tanulás könnyebben, nagyobb hatásfokkal történik, mint a szorongást keltő, a diákokkal rossz viszonyt ápoló pedagógusok foglalkozásain. [2, 4, 5]

A tanár és diákjai közötti pozitív viszony kialakulásában – más feltételek mellett annak is – szerepe van, hogy a tanár felszabadultan tud-e viselkedni munkája közben. A tanár emberi vonásai, személyes értékrendje akkor nyilvánul meg a legnagyobb nevelő erővel, amikor váratlan helyzetekben, spontán reakciók formájában mutatkozik meg. A reakciók, vélemények, meggyőződések szabad megnyilvánulásához tanárnak és diáknak egyaránt szüksége van a felszabadult tanórai légkörre, mely kiindulópontja és/vagy következménye lehet a flow-élménynek.

Ahhoz, hogy a tanulók kedvet érezzenek az önálló tanuláshoz, nélkülözhetetlen az önfelelt tanulás élményének megtapasztalása.

Kutatásaink egyik kiindulópontja az a megfigyelés, mely szerint a tanórai helyzetben, az áramlatélmény akkor jön létre, ha ennek csaknem minden jelenlévő részesévé válik. Tehát, ha az osztályt nem érinti meg a flow, akkor azon az órán a tanár sem éli át és az osztály sem kerül áramlatélménybe olyankor, amikor a tanár nem tapasztalja ennek jeleit. Tehát a jelenlévők kölcsönös egymásra hangolódása nélkül a jelenség nem alakul ki.

Egy diákok és tanárok iskolai élményeit vizsgáló kutatásunkban a tanórai flow néhány jellemzőjét sikerült azonosítani. Ilyen például, hogy a tanár és az osztály nem veszi észre a csengetést. A résztvevők arról számolnak be, hogy a foglalkozás légkörét sajátos (pozitív) feszültség, koncentrált figyelem jellemzi. A tanár és a diákok szemkontaktusainak száma jelentősen megnő. A tanár és a diákok aktivitása igen magas. A diákok és a tanár sokszor úgy érzik, hogy a hangulatuk, kedélyük javult az óra hatására.

és „feldobódva” jönnek ki a foglalkozásról. [3] Példaként álljon itt a kutatásban résztvevő tanárokkal készített interjúkból egy-egy mondat a sikeresnek tartott tanórákkal kapcsolatban:

- „Elragadott a hév, elsodort a lelkesedés.”
- „Jó a hangulat és nem szívesen hagyjuk abba az órát.”
- „Fantasztikus érzés, mikor látom, hogy nem hülyeségekről beszél a szomszédjával, hanem elmerül a feladatban.”
- „Elmélyült beszélgetésnek is helye volt. A középiskolás tananyagon jóval túlmutató kérdések merültek fel.”

Mivel úgy véljük, hogy az áramlatélmény hozzájárulhat a tanórák hatékonyságának, eredményességének fokozásához a fent leírtak miatt, ezért kutatásunkban azt is vizsgálni kívántuk, hogy tudatosan előkészíthető, elősegíthető-e a flow. Amennyiben a kutatás során találunk ilyen elemeket, úgy ezeket a tanárképzés és továbbképzés tananyagában és módszereinek gazdagításában lehetne felhasználni. A tanárok számára a sikert jelentő áramlatélménnyel megélt órák, a kiégéssel szembeni védekezés, megelőzés eszközei is lehetnek.

4. A kutatás rövid bemutatása

A kutatás egy budapesti szakközépiskola 375 diákjának és 31 tanárának részvételével történt. Az adatgyűjtés legfontosabb eszköze a diákok és a tanárok számára kidolgozott kérdőív, melyek egymással összekapcsolható változókat tartalmaztak: például a tanórai aktivitás mértéke, a tanár és diák viszony vagy a tanórák élményei a tanulók és a pedagógusok szemszögéből is vizsgálható. Emellett készültek személyes interjúk a diákok legkedveltebb és leginkább elutasított tanáraival, továbbá az adatgyűjtés metaforakutatással és óralátogatásokkal is kiegészült.

5. A tanórai áramlatélménnyel kapcsolatos kutatási eredmények összefoglalása

Kutatásunk egyik célja annak feltárása, hogy a tanárok által átélt tanórai áramlatélmények – amelyek egyben a diákok által is átélt áramlatélményeket jelentenek – milyen egyéb tényezőkkel függenek össze, melyek közül néhányat az alábbiakban mutatunk be.

A tanárok által átélt áramlatélmények gyakorisága és az általuk alkalmazott oktatási módszerek között pozitív szignifikáns kapcsolat mutatható ki (1. táblázat).

1. táblázat. A tanórai flow és az oktatási módszerek összefüggései

Oktatási módszerek	Tanórai áramlatélmény gyakorisága	
	Vita	Projekt
	r=0,403 p<0,05	r=0,486 p<0,01

Az eredmény tehát azt mutatja, hogy a diákok órai aktivitásának fokozása az oktatási módszerek megválasztásával – például vita, projekt alkalmazásával – elősegítheti a tanórai áramlatélményt, illetve a

diákok bevonásával, együttműködésével tanító tanárok felszabadultabbak, több örömet találnak munkájukban.

Érdekes szemügyre venni a tanórai flow és a tanárok közérzetének összefüggéseit, ugyanis az áramlatélmény tanításban való átélésének gyakorisága és a tanári hivatás személyes kiteljesedésként való megélése között szoros pozitív, szignifikáns kapcsolat mutatható ki ($r=0,57$ $p<0,01$).

Azok a pedagógusok, akik gyakrabban tapasztalják munkájuk során a flow-t, azok elégedettebbek pályaválasztásukkal, munkájukkal ($r=0,373$ $p<0,05$) és jövőképük is derűsebb ($r=0,37$ $p<0,05$).

A korrelációs számításokra támaszkodva megállapítható, hogy a tanításban gyakrabban átélt áramlat-élmény szignifikánsan több tudatos, (töprengő-mérlegelő) reflexióval társul ($r=0,665$ $p<0,01$). Lényeges volna az összefüggés pontos jelentésének feltárásához, hogy megtudjuk, miről gondolkodnak a pedagógusok az áramlatélményt adó óráik után. Ha a siker okainak, a sikert kiváltó módszereknek elemzését elvégzi a pedagógus, az a tevékenységére vonatkozó fejlődést eredményezheti. Elképzelhető azonban az is, hogy az élményt gondolatban újra meg újra lejátszva, nem fogalmaz meg tapasztalatokat, nem szűr le következtetéseket, csak mint bevált módszert szívesebben alkalmazza.

A tanórai flow-élmény gyakorisága pozitív, szignifikáns kapcsolatot mutat a tanár diákok iránti nyitottságának mértékével is ($r=0,444$ $p<0,05$). Az eredmény arra enged következtetni, hogy a sikerélmény főként a tanulókkal folytatott felszabadult interakciók keretében jön létre.

Irodalom

- [1] Csíkszentmihályi Mihály, *Flow*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2001.
- [2] Falus Iván, *A pedagógus In: Fehér Irén: Pedagógiai és pszichológiai szöveggyűjtemény*, Comenius Bt., Pécs, 2001.
- [3] Fűzi Beatrix: *A sikeres pedagógiai munka néhány összetevője*, Pedagógusképzés 2007/3., ELTE PPK, Budapest, 2007, 9-29 oldal.
- [4] Gordon, Thomas, T. E. T. – *A tanári hatékonyság fejlesztése*, Assertiv Kiadó, Budapest, 2001.
- [5] Suplicz Sándor, *A pedagógusok sikeressége szempontjából fontos jellemzők diákvélemények tükrében*, Alkalmazott pszichológia 2007/1., ELTE PPK, Budapest, 116-129. oldal.

Fűzi Beatrix, tanársegéd, PhD hallgató
Munkahely: Óbudai Egyetem Trefort Ágoston Mérnökpedagógiai Központ
Cím: 1081 Magyarország, Budapest, Népszínház utca 8.
Telefon: +36-1-666-5425
Fax: +36-1-666-5491
E-mail: fuzi.beatrix@tmpk.uni-obuda.hu